

Asia: VN/23407/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle aikuiskoulutustuen, ammattitutkintostipendin ja vuorotteluvapaan lakkauttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry kiittää mahdollisuudesta lausua asiaan. Lausunto keskittyy tarkastelemaan aikuiskoulutustuen lakkauttamista. Kokonaisuudessaan Suomen Toimintaterapeuttiliitto vastustaa aikuiskoulutustuen lakkauttamiseen kohdistuvaa esitystä, koska tilalle ei ole esitetty korvaavaa tukijärjestelmää, joka mahdollistaisi eri elämäntilanteissa opiskelun.

Yleistä

Hallituksen esitysluonnoksen taustatiedoissa (s. 4) mainitaan seuraavasti: ”Hallitusohjelman mukaan jatkuvan oppimisen koulutusresursseja kohdistetaan jatkossa erityisesti henkilöihin, jotka nostavat koulutustasoaan sekä koulutuksiin, jotka edesauttavat työllistymistä esimerkiksi työvoimapula-aloille.” Toimintaterapia kuuluu työvoimapula-aloihin ja toimintaterapeuteista on pulaa tällä lähes koko maassa. Esitysluonnos ei ota huomioon sitä, että sosiaali- ja terveysalalla työskentely vaatii useissa ammateissa kuten toimintaterapeutin ammatissa, laillistuksen. Näin ollen toimintaterapeutina ei voi työskennellä ilman tutkinnon suorittamista ja Valviran myöntämää laillistusta. Nämä tekijät tulisi huomioida hallituksen esitysluonnoksessa sen pohdinnassa, mikä vaikutus tuen lakkauttamisella olisi hakukäyttäytymiseen ja sosiaali- ja terveysalojen kuten toimintaterapian henkilöstön riittävyyteen tulevaisuudessa. Lisäksi esitysluonnoksessa ei huomioida lainkaan KEVAN marraskuussa 2023 julkaisemaa ennustetta hyvinvointialueilta eläköityvistä työntekijöistä seuraavien kymmenen vuoden aikana. Ennusteen mukaan sosiaali- ja terveysalalta eläköityvien määrä on merkittävä seuraavan 10 v. aikana ja toisaalta merkittävä osa aikuiskoulutustuen saajista työskentelee sosiaali- ja terveysalalla ja ennusteen mukaan eläköityviä toimintaterapeutteja on 29,3% seuraavan 10v. aikana. Tämän ratkaisemiseksi alan koulutusmääriä tulisi tulevaisuudessa lisätä sekä mahdollistaa eri elämänvaiheessa olevien opiskelu myös taloudellisesti. Toimintaterapeutiksi opiskelevissa on kasvavassa määrin alan vaihtajia (esim. Vipusen tietojen mukaan suurella osalla v. 2022 toimintaterapeuteiksi valmistuneita oli taustalla jokin muu tutkinto kuin pelkästään ylioppilastutkinto). Toimintaterapeuttikoulutukseen hakeutuminen alan vaihtajina on tavanomaista myös muualla Pohjoismaissa, joten Suomi ei ole tässä poikkeus. Tämä myös tarkoittaa sitä, että toimintaterapeutiksi kouluttautuvilla on erilaisia elämäntilannetekijöitä taustallaan (kuten esim. asuntolaina, alaikäiset lapset jne) ja opintotuki lainapainotuksineen ei ole

välttämättä realistinen vaihtoehto opiskelijain rahoittamiseen. Näin ollen aikuiskoulutustuen lakkauttamisella voi olla heikentävä vaikutus toimintaterapeuttikoulutukseen hakeutumiseen ja tätä kautta kansalaisten toimintaterapiapalvelujen saatavuuteen. Asia on yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä toimintaterapian avulla voidaan vastata yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, kuten nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn, mielenterveysongelmien kuntoutukseen, sekä tukea esimerkiksi ikääntyneiden toimintakykyä ja osatyökykyisten työllistymistä ja työssä jatkamista.

Toimintaterapeuteista valtaosa on naisia. Esitysluonnoksen yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa tarkastelevassa luvussa todetaan, että aikuiskoulutustuki on muodostunut merkittäväksi osaksi erityisesti julkisen sektorin jatko- ja täydennyskoulutuksen urapolkuja, ja samassa yhteydessä todetaan aikuiskoulutustuen lakkauttamisen kohdistuvan enemmän naisiin kuin miehiin. Näin ollen aikuiskoulutustuen lakkauttaminen kohdistuu suoraan myös toimintaterapiaan alana. Tuen lakkauttamisen epätasa-arvoiseen vaikutukseen ei kuitenkaan ole esitysluonnoksessa kohdennettu epätasa-arvoa vähentävää ratkaisua. Tätä arviointia pidämme puutteellisenä ja esitykseen tulisi lisätä realistinen arviointi siitä, mitä tämä tarkoittaa naisten ja naisvaltaisten alojen osalta niin työvoiman veto- ja pitovoiman kuin kouluttautumisen näkökulmasta. Yleisluonteinen kirjaus s. 47 ei näkemyksemme mukaan täytä tätä arviota. Aikuiskoulutustuella on merkittävä rooli myös toimintaterapeuttien urakehityksen näkökulmasta, sillä AMK-tutkinnon suorittaneilla kuntoutusalan asiantuntijoilla uralla eteneminen sekä pätevytyminen esimerkiksi esihenkilö-, kehittämis- tai opetustehtäviin vaatii käytännössä usein ylemmän korkeakoulututkinnon. Tähän asti näihin jatko-opintoihin on voitu hyödyntää aikuiskoulutustukea tuen myöntämisen kriteerien täyttyessä. Alan veto- ja pitovoiman näkökulmasta on kriittistä, että kuntoutusalan asiantuntijoilla, kuten toimintaterapeuteilla, on mahdollisuus urakehitykseen ja jatkokouluttautumiseen, ja tämä vaatii yksilöiden tukemista taloudellisesti opintojen aikana. Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna on keskeistä huomioida myös aikuiskoulutustuen lakkauttamisen vaikutukset siihen, miten koulutettua työvoimaa on saatavilla esimerkiksi kuntoutusalan johtamis-, kehittämis- ja opetustehtäviin.

Nykytilan arvioinnissa s. 16 todetaan, että vaikka aikuiskoulutustuella opiskelevan ansiotasoa ei siirtymän vuoksi muuttuisikaan, voi aikuiskoulutustuki olla merkityksellinen kotitalouksille mm. työhyvinvoinnin näkökulmasta opintojen mahdollistaessa siirtymisen uusiin tehtäviin. Vaikutusten arvioinnin kohdalla tätä näkökulmaa ei esitysluonnoksessa kuitenkaan käytännössä huomioida, vaan vaikutusten arvioinnissa s. 30 esitetään edellä esitetyn kanssa ristiriitaisesti, ettei aikuiskoulutustuen lakkauttaminen todennäköisesti heikentäisi merkittävästi esimerkiksi työssä jaksamista. Vaikutusten arvioinnin kokonaisuudessa ei riittävässä määrin huomioida myöskään sitä, että vaikka aikuiskoulutustuella opiskelevan ansiotasoa ei nousisi, voi uudella opiskellulla ammatilla olla yhteiskunnallista merkitystä. Vaikutusten arvioinnissa ei kaiken kaikkiaan oteta tarpeeksi huomioon tällä hetkellä olevaa suurta yhteiskunnallista ongelmaa opiskelijoiden uupumisesta, joka koskettaa sekä nuoria että aikuisopiskelijoita. Hallituksen esitysluonnoksessa tulisikin tarkastella realistisesti aikuiskoulutustuen lakkauttamisen negatiivisia vaikutuksia, joilla on todennäköisesti paljon laajempia negatiivisia yhteiskunnallisia ja kansantaloudellisia seurauksia, kuin nyt vaikutustenarvioinnissa on esitetty. Huomioitavaa on myös se, että toimintaterapeuttien koulutukseen kuten moniin sosiaali- ja terveydenhuoltoalan koulutuksiin kuuluu useita pitkiä palkattomia harjoittelujaksoja. Tämä vaikuttaa siihen, että työnteko opintojen ohella on vähintäänkin haasteellista yhdistettynä opiskeluun ja muihin elämäntilannetekijöihin. Tätä tulisi esitysluonnoksessa pohtia niiden vaikutusten kohdalla, jossa tehdään päätelmiä työnteon ja opiskelun yhdistämisestä.

Aikuiskoulutustuen lakkauttamisesta seuraavista mahdollisista säästövaikutuksista valtion budjettiin yhdyimme Akava ry:n näkemykseen aiheesta.

Toisenlaiset toteuttamisvaihtoehdot

Esitysluonnoksessa todetaan muiden toteuttamisvaihtoehtojen s. 49 kohdalla, että vaihtoehtona aikuiskoulutustuen lakkauttamiselle olisi kehittää tukea vastaamaan paremmin sille asetettuihin odotuksiin. Esitysluonnoksessa ei ole kuitenkaan tuotu laajasti esille eri vaihtoehtoja aikuiskoulutustuen kehittämiseksi. Tämä on näkemysmme mukaan merkittävä puute esitysluonnoksessa. Aikuiskoulutustuen lakkauttamista suhteessa perustuslakiin tarkasteltaessa (luku 11) esitysluonnoksessa todetaan, ettei aikuiskoulutustuen lakkauttaminen vaaranna ”kansalaisten yhtäläistä mahdollisuutta saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.” Tätä tulkintaa perustellaan sillä, että opiskelijoilla on edelleen mahdollisuus saada opintotukea. Samassa yhteydessä jätetään kuitenkin huomiotta esitysluonnoksessa aiemmin todettu asia, että opintotuen taso on huomattavasti matalampi kuin aikuiskoulutustuen taso, jolloin kaikilla ei ole tosiasiallisesti yhtäläisiä mahdollisuuksia sen hyödyntämiseen. Samassa luvussa myös todetaan, että nykyisessäkin tilanteessa moni opiskelija jää aikuiskoulutustuen ulkopuolelle, mutta hallituksen esitysluonnoksessa ei ole selkeää vaihtoehtoja esitystä siitä, miten järjestelmää tulisi kehittää niin että sen käyttö mahdollistuisi mahdollisimman monelle. Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry on sosiaaliturvakomitean välimietintöä (VN/16462020) koskevassa lausunnossaan tuonut jo aiemmin esille, että opiskeluajan etuusjärjestelmää tulisi kaikinensa kehittää, jotta kaikilla olisi tosiasiallinen mahdollisuus jatkuvaan oppimiseen ja kouluttautumiseen eri elämäntilanteissa.

Aikuiskoulutuksen voimaantulo

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen on suunniteltu tulemaan voimaan niin, että tukea olisi mahdollista saada, mikäli opinnot alkavat 31.7.2024. Uusi lukuvuosi alkaa 1.8.2024, joten käytännössä tämä sulkee tulkintamme mukaan pois kevään 2024 yhteishaussa valituiksi tulleiden opiskelijoiden kuten toimintaterapiaa opiskelevien henkilöiden mahdollisuuden saada aikuiskoulutustukea syksyllä 2024 alkaville opinnoille. Tätä ei ole lainkaan huomioitu esitysluonnoksen vaikutusten arvioinnissa lainkaan esimerkiksi hakukäyttäytymisen arvioinnin tai kevään 2024 yhteishaussa valituksi tulleiden osalta.

Wikman Kirsi
Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry